

С. І. Болтівець , Ю. М. Тодика, Л. В. Губерський

Ініціатива

ІНІЦІАТИВА (франц. initiative, від лат. initium - початок) - зачинання будь-якої діяльності соціально-психологічними засобами. До таких засобів належать висловлювання нової думки, пропозиції; посвячування у власні задуми і наміри; здійснення вчинку, вартого наслідування, або такого, що змінює ставлення і поведінку інших; створення сталого взірця індивід. або груп. поведінки, що активізує наслідувал. рефлекс тощо. Генезою І. є внутр. саморозвиток особистості, а її вияв детермінує протиріччя у діаді індивідуальність-соціум. І. є соц.-психол. феноменом, спрямованим на сприймання зачину, думки, дії, вчинку ін. людьми (людиною) й уподібнення ініціатору. І., що відповідає очікуванням, потребам ін. людей або необхідності розв'язання соц. суперечностей, підлягає колектив. розвитку (удосконалення задуму, який набуває цілісності й вичерпності; пошук шляхів, способів і засобів його частк. або повного втілення; перетворення первіс. задуму на змістовно змінений або цілком протилежний). Зачин особистіс. саморуку (мобілізація) ґрунтується на взаємодоповнювал. психол. чинниках, які є засобами псих. саморегуляції людини. Осн. серед них - снага, або псих. сила, енергія, виявом якої є активність; інстинкт як відображення несвідомих імпульсів (спонук); рефлексивна увага до постій. взаємозв'язку з навколиш. світом, провідне місце в якому належить ін. людям або живим істотам; спадк. готовність до відгуку, відповіді, реакції на запити, прохання, побажання ін. людей (імпринтинг); самореалізація як особистісна спрямованість на певну визначену суспільно значущу мету; енергія внутр. сенсу (ентелехія); здатність до набуття досвіду; мотивація як сукупність усвідомлених спонук; соціалізація як пристосованість до спільноти і прийняття способів побудови взаємин у ній; пізнання духов. вимірів життя; гомеостаз як психофізіол. рівновага, необхідна для підтримання життя. І. є осмисленою та усвідомленою дією, що передбачає випередження вчинку і керівництво діяльністю. Здатність до започаткування нових видів або напрямів діяльності є психол. властивістю особистості, яку називають

ініціативністю. Вона є провід. у наук., керів., навч. діяльностях. Формами реалізації І. є порада, пропозиція, вказівка, звернення, дія, вчинок, подвиг та ін. І. класифікують за масштабом на глобал., міжнар., регіон., всенар., місц. та ін.; за суб'єктністю – на громад., молодіжні, жін., приватні, соц., студент., партнер. та ін.; за галузями – на культурні, політ., законотворчі, законодавчі, мист., спорт., екол., фінанс., оборонні тощо.

С. І. Болтівець

У держ.-правовій сфері І. – активна діяльність фіз. чи юрид. особи, спрямована на досягнення певної мети. У суспільно-політ. житті країни можливість виступити з І. громад., громад.-політ. об'єдн. та організацій вважають проявом демократії. Міжнар. І. держави характеризують її активність на міжнар. арені (див. Міжнародні ініціативи України). Реалізується за більш-менш визначеною процедурою і може призвести до виникнення, зміни або припинення правовідносин відповід. змісту. Може бути водночас і юрид. фактом щодо виникнення правовідносин, і необхід. стадією їхньої реалізації, а також елементом вияву стримань та противаг у системі розподілу влади. У деяких випадках І. реалізується лише за умови її підтримання визначеною законом кількістю чл. відповід. органу. Законодавством передбачено можливість виступити з І. з відповід. питань різними суб'єктами держ.-правових відносин і встановлено певні обмеження щодо її реалізації. Напр., І. недієдат. особи щодо участі в голосуванні під час виборів нар. депутатів України не призводить до правових наслідків, оскільки така особа не може бути суб'єктом вибор. правовідносин. Держ. органи чи посад. особи, виступаючи з І., повинні враховувати можливості її реалізації. Так, Президент України згідно з Конституцією України утворює, реорганізує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України мін-ва та ін. центр. органи виконав. влади, при цьому Прем'єр-міністр, ініціюючи утворення чи реорганізацію відповід. центр. органів упр., повинен зважати на наявність бюджет. коштів для утримання влад. структур. Предметом І. в держ.-правовій сфері є формування держ. органів, призначення на посаду і звільнення з неї, проведення всеукр. та місц. референдумів, зміни Конституції України, законів тощо. І. відповід. суб'єкта держ.-правових відносин, реаліз. в необхід. процесуал. формі, стає юрид. фактом, який зумовлює виникнення правовідносин. Напр., внесення до ВР України за І. правомочного суб'єкта законопроект є юрид. фактом, який призводить до обов'язкового його розгляду. Суб'єктами І. є відповідні держ. інституції (ВР України, Президент України, КМ України, ВР АР Крим, Конституц. Суд України, Центр. виборча комісія тощо), органи місц. самоврядування, громадяни. Серед об'єктів І. – матеріал. і нематеріал. блага, дії держ. і недерж. структур. Одним з виявів І. в держ.-правовій сфері є право законодав. І. у ВР України, яке за

Конституцією України належить виключно Президенту України (див. Комітет законодавчих ініціатив при Президентові України), нар. депутатам України, КМУ України і Нац. банку України. І. в держ.-правовій сфері може втілюватися через звернення, вимогу, клопотання, постановку питання, скасування рішення відповід. органу тощо. На її позначення у конституц.-правових текстах використовують різні терміни залежно від специфіки самої І. та особливостей держ.-правових відносин. З І. може виступати й ініціативна група - сукупність громадян, які ініціюють і реалізують у визначених законодавством межах відповідні соціально значущі акції. Така група має організац. структуру, є суб'єктом правовідносин з органами держ. влади, місц. самоврядування тощо. Діяльність ініціатив. груп, як правило, має допоміж. характер у політ.-правовому процесі. Їх створюють з метою формування нових політ. партій, громад. організацій та госп. структур, висунення канд. на певні посади, винесення того чи ін. питання на обговорення і вирішення держ. органами тощо. Діяльність ініціатив. груп не завжди достатньо врегульована у правовому відношенні. Найповніше це зроблено у законодавстві про вибори і референдуми (Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», 1991).

Ю. М. Тодика

Ініціативи міжнародні України (І. м. У.). Становлення незалеж. укр. держави відбувалося на тлі кардинал. змін у світ. системі міжнар. відносин; демонтажу блокового протистояння і завершення «холодної війни», розпаду соціаліст. табору та СРСР. Ці обставини знач. мірою визначили характер і завдання зовн. політики України. Закріплене у Постанові ВР України «Про основні напрями зовнішньої політики України» (1993) прагнення держави посісти належне місце у світі відповідно до її геополіт., екон. й наук.-тех. потенціалу та позитивно впливати на сучасні процеси міжнар. розвитку в європ. регіоні й у світ. міжнар. системі зумовили високу активність України на міжнар. арені в діях, спрямов. на забезпечення міжнар. миру і стабільності. Такі пріоритети укр. зовн. політики повною мірою проявилися у міжнар. ініціативах, які держава висувала з часу набуття незалежності. Найбільш значущою І. м. У. стало визначене у Заяві ВР України «Про без'ядерний статус України» (1991) та закріплене Постановою ВР України «Про додаткові заходи щодо забезпечення набуття Україною без'ядерного статусу» (1992) бажання позбутися третього за потужністю арсеналу ядер. зброї у світі. Цей безпрецедент. крок засвідчив не лише миролюбність держави, але й курс у сфері роззброєння на заг. та повну ліквідацію [зброї масового ураження](#), який вона продовжує послідовно проводити. [Без'ядерний статус України](#) оформлено та забезпечено міжнар. угодами й домовленостями: Лісабон.

протоколом 1992, тристорон. заявою президентів України, США та РФ 1994, укр.-рос. угодою про порядок переміщення ядер. боєприпасів із тер. України (1992). Ініціатива України сприяла утвердженню в сучас. міжнар. відносинах прямих гарантій безпеки ядер. держав без'ядерним. Такі гарантії надані Україні ядер. державами у зв'язку з вивезенням із її тер. ядер. зброї та приєднанням до Договору про нерозповсюдження ядер. зброї. Україна також підтримує пропозиції щодо створення [без'ядерних зон](#) у різних регіонах світу. Після здобуття незалежності Україна виступила в ООН із низкою важливих міжнар. ініціатив, спрямов. на вирішення нагальних питань міжнар. розвитку та зміцнення влас. міжнар. авторитету, серед яких – пропозиції щодо реформування Ради Безпеки (РБ) ООН, зокрема розширення складу її постій. і непостій. чл., а також кооптування до її складу на постій. основі представника країн сх.-європ. регіону, ліквідації «права вето» постій. членів. Україна стала одним із ініціаторів ухвалення 1994 Конвенції про безпеку персоналу ООН та пов'язаного з нею персоналу (набула чинності 1999). 52-а сесія ГА ООН, яка проходила за головування Міністра закордон. справ України Г. Удовенка, увійшла в історію ООН як Асамблея реформ. У вересні 2000 з ініціативи України, обраної непостій. чл. РБ ООН, проведено саміт держав-чл. цієї Ради, присвяч. розгляду питань посилення її ролі у підтриманні міжнар. миру та стабільності, зокрема в Африці. Україна внесла пропозицію про скликання спец. сесії ГА ООН для розроблення нової стратегії та практич. дій з метою зміцнення міжнар. співробітництва у боротьбі зі СНІДом, ініціювала створення постійного органу РБ ООН, що здійснює огляд заг. політики в галузі санкцій тощо. На поч. 1990-х рр. Україна відіграла активну роль у справі утвердження безпеки в Сх. Європі: 1992–93 запропонувала створити у Балт.-Чорномор. регіоні систему регіон. міжнар. безпеки, до якої мали увійти Україна, Польща, Білорусь і країни Балтії; у лютому–квітні 1993 – зону стабільності та безпеки у Центр.-Сх. Європі у складі України, Білорусі, країн Балтії, Молдови та сх.-європ. держав – колиш. чл. Організації [Варшавського договору](#). Пропозиції передбачали запровадження механізмів дво- та багатосторон. консультацій для врегулювання міждерж. суперечок у регіоні, запобігання і врегулювання конфліктів на ранніх стадіях. Створення такої системи дозволяло перш за все запобігти появі т. зв. сірої зони безпеки у колиш. Сх. Європі, спричиненої ліквідацією Організації Варшав. договору та відсутністю гарантій безпеки країнам регіону з боку євроатлантич. структур безпеки. Як продовження ініціатив, спрямов. на розбудову системи безпеки у Центр.-Сх. Європі, 1996 Україна запропонувала створити у регіоні зону, вільну від ядер. зброї. Особл. місце у зовн. політиці України посідають ініціативи, покликані сприяти вирішенню міжнар. і внутр. конфліктів, насамперед у Європі та на пострад.

просторі. 1992 Україна висунула низку ініціатив щодо врегулювання конфліктів на тер. колиш. Югославії й надалі послідовно підтримувала розширення повноважень ОБСЄ у цьому регіоні як засобу досягнення реал. позитив. результатів у мирному процесі. Незмін. залишається позиція України й у питанні активізації ролі ОБСЄ у справі врегулювання т. зв. тліючих конфліктів – вона активно наполягала на проведенні спец. розширених засідань Постій. ради ОБСЄ, присвяч. обговоренню ситуації з урегулювання грузино-абхаз. і Придністров. конфліктів. Україна висунула низку дієвих пропозицій з урегулювання конфлікту в Придністров'ї та виступає одним із гарантів його мирного вирішення. 1999 активно шукала шляхи мирного врегулювання ситуації навколо проблеми Косово. Україна наполегливо намагається сприяти розв'язанню конфлікту на Близькому Сході й неодноразово пропонувала його учасникам проведення мирних переговорів на своїй території. 2003 з ініціативи укр. дипломатії в Києві відбулася Міжнар. конф. ООН, на якій порушувалися питання щодо підтримки миру на Близькому Сході. Вона фактично стала першим міжнар. форумом, на якому план близькосх. врегулювання «Дорожня карта» підтримали багато держав-чл. ООН. Україна є одним із лідерів процесу зміцнення та поглиблення відносин у Чорномор. регіоні. 1993 на сесії Парламент. асамблеї Організації Чорномор. екон. співробітництва вона виступила з планом розвитку екон. співпраці та поширення дієвого співробітництва на сферу безпеки. На основі укр. пропозицій запроваджено механізм консультацій щодо зміцнення заходів довіри та безпеки у військ.-мор. сфері між Україною, Болгарією, Грузією, РФ, Румунією, Туреччиною. Важливим елементом зовн.-політ. діяльності України щодо розвитку регіон. інтеграції стали ініціативи з розвитку співробітництва на пострад. просторі, зокрема створення 1997 субрегіон. об'єднання у складі України, Азербайджану, Грузії та Молдови в рамках регіон. групи [ГУАМ](#). Ця ініціатива започаткувала новий етап екон. і політ. співпраці нових незалеж. держав, сприяла розбудові сталих зв'язків та поглибленню взаємозалежності між ними, створила умови для ширшого доступу енергоносіїв із регіонів Касп. моря та Центр. Азії до Європи. Важливе місце у зовн. політиці України посідають відносини з ЄС. Низка І. м. У., спрямов. на забезпечення належ. рівня співробітництва з ним, передбаченого Угодою про партнерство і співробітництво між Україною і Європ. співтовариствами та їхніми країнами-членами (1994), за своїм значенням вийшли за межі суто двосторон. формату, оскільки фактично стосуються встановлення режиму відносин ЄС із т. зв. особл. сусідами – групою держав, що стали його сх. сусідами після розширення 2004. Визначення європ. вибору України 2002 підкріплено укр. пропозиціями до ЄС про поглиблення відносин із країнами-сусідами (окрім України до зазнач. групи належать Білорусь і Молдова), конкретно визначити терміни та умови надання їм статусу асоційов. чл. ЄС й

утворити з ними зону вільної торгівлі, яка допомогла б запобігти дискримінації нових сусідів ЄС у торг., фінанс., пром. сферах. І. м. У. свідчать про відповідальне ставлення України до своєї ролі у європ. та світ. системах, прагнення активно долучатися до вирішення ключових проблем сьогодення, ефективно інтегруватися у процеси екон. і політ. зближення держав світу.

Л. В. Губерський

Бібліографічний опис:

Ініціатива / С. І. Болтівець , Ю. М. Тодика, Л. В. Губерський //
Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М.
Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. -
К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. - Режим
доступу: <https://esu.com.ua/article-12302>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України
([докладніше](#)).